

IŠ VAIKŲ-SKAITYTOJŲ INTERESŲ TYRINĖJIMO ISTORIJOS LIETUVOJE

G. RAGUOTIENE

Skaitymas, ypač užklasinis, yra viena iš svarbių ir specifinių priemonių vaiko asmenybei visapusiškai auklėti ir formuoti. Jis siejasi su visuomeninėmis-politinėmis bei pedagoginėmis-psichologinėmis vaikų mokymo ir auklėjimo problemomis, kurių tarpe ypatinga vieta tenka vaikų, kaip skaitytojų, pažinimui. Gilus ir įvairiapusiškas vaikų skaitymo interesų bei ypatybių pažinimas leidžia rasti efektyvius būdus vaiko asmenybei veikti ir formuoti, mokymo-auklėjimo metodams tobulinti. Kita vertus, vaikų-skaitytojų interesų pažinimas turi nemažos reikšmės rašytojams, kuriantiems vaikų literatūrą, bibliotekininkams ir tėvams. Tat vaikų-skaitytojų tyrimas, jo principai ir metodika yra svarbi pedagogikos ir bibliotekininkystės sritis. Ja domėjosi bei ją nagrinėjo ir ikitarybinė lietuvių pedagogika ir bibliotekininkystė. Siame straipsnyje ir norima bendrais bruožais apibūdinti vaikų-skaitytojų interesų tyrimą, jo būdus ir priemones Lietuvoje nuo XIX a. pabaigos iki 1940 m., daugiausia remiantis buržuazijos valdymo (1919—1940) laikotarpio medžiaga.

Minėtą klausimą kai kuriais, daugiau literatūriniais, aspektais yra lietus V. Auryla disertacijoje „Lietuvių vaikų literatūros istorijos bruožai (iki 1919 m.)“. Tačiau specialiau ir plačiau vaikų-skaitytojų interesų tyrimo problema nėra nagrinėta.

Skaitytojų, jų tarpe ir vaikų, skaitymo interesų pažinimu lietuvių pedagogai ir apskritai švietėjai labiau susidomi XIX a. pabaigoje. Tai buvo susiję su nacionalinio išsivadavimo judėjimu, su jo keliamais ir sprendžiamais nacionalinės kultūros, švietimo, literatūros kūrimo ir ugdymo klausimais. Antai 1894 m. P. Mašiotas bene vienas iš pirmųjų pabrėžia vaikų-skaitytojų pažinimo svarbą mokytojams ir rašytojams. Straipsnyje „Neužmirškime ir mažųjų“¹ P. Mašiotas supažindina su rusų mokytojų atliktais vaikų skaitymo eksperimentiniais tyrimais, ragina ir Lietuvoje susidomėti vaikų skaitymu. Jis nurodo, kad vertėtų sužinoti, pvz., kokių žanrų literatūros kūrinius labiausiai mėgsta skaityti jaunesniojo ir vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikai, kaip jie tuos kūrinius suvokia ir pan. Žymiai plačiau skaitytojų tyrimo problema liečiama tų pačių metų „Varpas“ aštuntajame numeryje². Autorius siūlo plačiau pradėti rinkti žinias

¹ P. A. [Mašiotas P.] Neužmirškime ir mažųjų.—„Varpas“, 1894, Nr. 1, p. 9—10.

² Kokie skaitymai priguli parūpinti žmonėms.—„Varpas“, 1894, Nr. 8, p. 126—127. Straipsnis be parašo, bet, galima manyti, kad jį taip pat yra parašęs P. Mašiotas. Straipsnis paskelbtas skyrelyje „Gromatos iš svetur“, į kurį dažnai rašydavo P. Mašiotas. Be to, šis straipsnis ir turiniu, ir keliamomis problemomis ir net kai kuriais šaliniais susijęs su minėtu straipsniu „Neužmirškime ir mažųjų“.

iš žmonių apie tai, kokios knygos jiems patinka, kokios iš pasirodžiusių labiau pageidaujamos, kokius raštus žmonės giria ar peikia, kuo remia savo nuomonę. Straipsnio autorius pažymi, kad „žmonių „kritika“ apie šią dalyką būtų ne tikrai tam tikslui naudinga, bet ir šiaip interesinga. Iš žmonių atsišaukimų (atsiliepimų.— G. R.) jau seniai naudojasi kitų tautų inteligentai, kurie rūpinasi apie pagaminimą skaitymo savo amžiaus pramokintiems tautiečiams“³. Toliau supažindinama su Rusijos Peterburgo apygardos žemesniašias mokyklas baigusiu valstiečių atsiliepimais apie jų perskaitytas knygas. Siame straipsnyje siūloma atsiliepimus apie „Varpe“ perskaitytą medžiagą siųsti redakcijai.

Kiek galima spręsti iš paminėtų straipsnių „Varpe“, P. Mašiotui, matyt, buvo žinomi to laikotarpio rusų pedagogų, bibliografų ir švietėjų (K. Ušinskio, N. Rubakino, Ch. Alčevskos ir kitų) darbai bei jų surinkta tyrimų medžiaga apie skaitymą ir skaitytojų interesus. Gali būti, kad tie darbai ir patį P. Mašiotą bus paskatinę rašyti lietuviškoje spaudoje minėtais klausimais.

Panaikinus lietuviškosios spaudos draudimą, vaikų skaitymo problemas imta nagrinėti kiek plačiau. Pavyzdžiui, K. Skabeika pedagoginia-me žurnale „Mokykla“ kelia vaikų skaitymo psichologijos problemą. Jis pabrėžia, jog vaikų psichologijos pažinimas gali daug padėti, vadovaujant vaikų skaitymui, nukreipiant jų polinkius ir interesus. Bet, kaip pastebi autorius, „dažniausiai gi [...] brukame vaikams pirmą pasitaikiusią (būk tai tinkamesnę) knygutę ir liepiame jam skaityti, visai neatsižvelgdami į vaikų skaitymo psichologiją“⁴. Tai, jo manymu, trukdo tinkamai organizuoti ir formuoti vaikų skaitymą.

Lietuvių pedagogai ir bibliotekininkai ne tik kalbėjo apie vaikų-skaitytojų pažinimo reikšmę, bet mėgino ir konkrečiau nurodyti to pažinimo būdus ir metodus, jų tarpe vadinamojo individualaus pažinimo formas. Antai 1918 m. Voroneže išleistoje V. Biržiškos knygelėje „Apie knygas ir knygynėlius“ nurodoma: „Knygininkas (t. y. bibliotekininkas.— G. R.) turi stengtis susipažinti su skaitytojo psichika, kam daug padeda kaip pasikalbėjimai, taip ir visokios tarp skaitytojų paleidžiamos anketos“⁵.

Tenka pažymėti, kad tam tikrą susidomėjimą vaikų-skaitytojų interesų pažinimu Lietuvoje bus skatinę ir užsienyje, pvz., Jungtinėse Amerikos Valstijose, XIX a. pabaigoje — XX a. pradžioje ėję lietuviški laikraščiai bei specialūs atskiri leidiniai. Jie vienokiu ar kitokiu būdu pasiekdavo Lietuvą ir galėjo būti žinomi lietuvių pedagogams. Pavyzdžiui, galima nurodyti laikraštį „Tėvynė“ 1900 m. pasirodžiusį A. Kaupo straipsnį⁶, kuriame autorius pateikia įdomios medžiagos iš vieno anglų pedagoginio laikraščio iniciatyva atliktų tyrimų apie vaikų (iki 18 metų) mėgstamiausias knygas. Pagaliau Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo išleista ir gana plačiai vaikų literatūros bei jų skaitymo klausimus nagrinėjanti J. Širvydo knyga „Rytojun bežiūrint“⁷. Joje tarp kitų liečiamas taip pat ir vaikų-skaitytojų interesų pažinimo klausimas.

Taigi, dar iki buržuazijos valdymo Lietuvoje, t. y. iki 1919 m., lietuvių pedagogikoje ir bibliotekininkystėje buvo suprasta vaikų-skaitytojų pažinimo reikšmė, mėginta aptarti tokio pažinimo keliai ir būdai (pasi-

³ „Varpas“, Nr. 8, p. 126—127.

⁴ Skabeika K. Dar keletas žodžių prie straipsnio „Vadovėlių konkursai ir fondas juos išleisti“.— „Mokykla“, 1909, Nr. 12, p. 15.

⁵ Biržiška V. Apie knygas ir knygynėlius. Voronežas, 1918, p. 40.

⁶ G.—S. [Kaupas A.] Ką mums reiktų išversti.— „Tėvynė“, 1900, Nr. 7, p. 1.

⁷ Aitvaras [Širvydas J.]. Rytojun bežiūrint, Brooklyn, N. Y., 1913, 174 p.

kalbėjimai, anketos, apklausa). Būta taip pat ir atskirų mėginimų imtis ir praktinio vaikų skaitymo tyrimo. Pavyzdžiui, pedagogas rašytojas M. Grigonis apie 1913 m. specialių anketų pagalba tyrinėjo savo mokinių skaitymą ir jau buvo surinkęs medžiagos⁸. (Tarp kitų klausimų jis pateikė ir klausimą apie poeziją: ar patinka eilėraščiai?)

Lietuviškosios buržuazijos valdymo laikotarpiu vaikų, kaip skaitytojų, tyrinėjimas įgijo naują prasmę ir reikšmę. Tai sąlygojo nauji to meto vaikų mokymo-auklėjimo ir apskritai nacionalinės mokyklos uždaviniai ir problemos. Jau pirmaisiais buržuazijos valdymo metais vienur-kitur paliečiami taip pat ir vaikų-skaitytojų interesų klausimai. Pavyzdžiui, 1921 m. V. Biržiška užsimena apie tokių tyrimų reikšmę ir būdus⁹. Pedagogas M. Vasiliauskas 1924 m. išleistoje „Lietuvių kalbos pradžios mokslo metodikoje“¹⁰ pateikiama rusų psichologo G. Trošino sudaryta skaitytojų tipų lentelė. Lentelė rekomenduojama mokytojams, kad jie galėtų pasinaudoti ja, studijuodami skaitytojus-vaikus ir organizuodami skaitymą. Kai kurie vaikų žurnalai (pvz. „Žvaigždutė“) 1928–1929 m. buvo paskelbę anketas savo skaitytojams ir surinkę jų atsakymus¹¹. Tačiau aktyvesnis ir planingesnis domėjimasis vaikų skaitymo interesų tyrimais pastebimas, jau peržengus į antrąjį buržuazijos valdymo dešimtmetį. Tai skatino augantys ir įvairėjantys mokymo-auklėjimo, vaikų literatūros raišdos poreikiai. Jie vertė ieškoti ir gilesnio minėtų klausimų teorinio sprendimo, vadinasi, plačiau susidomėti ir vaikų skaitymo pažinimu. Tuo reikalu daugiausia rūpinosi pedagogai J. Geniušas, V. Ruzgas, stengęsi į tą darbą įtraukti platesnius mokytojų bei tėvų sluoksnius.

Spaudoje, pirmiausia pedagoginėje, skelbiama apie užsienyje (Vokietijoje, Lenkijoje, JAV, TSRS) vykstančius vaikų skaitymo tyrinėjimus ir siūloma pasinaudoti ten kaupiamu patyrimu. Pavyzdžiui, M. Banevičiaus straipsnyje¹² nurodoma, jog „dabar [t. y. apie 1930 m.— G. R.] beveik visuose kultūringuose kraštuose daromos įvairių tipų anketos tarp vaikų“. Autorius nurodo, jog Vokietijoje „Vokiečių knygų pardavėjų sąjunga“ („Börsenverein“) ėmė skleisti anketas vaikų tarpe; Jungtinėse Amerikos Valstijose taip pat naudojami įvairūs būdai vaikų skaitymui pažinti. Rašoma ir apie Tarybų Sąjungoje atliekamus vaikų skaitymo tyrinėjimus. Kauno universiteto privatdocentas dr. V. Lazersonas, apžvelgdamas Lenkijoje išleistą knygą „Apklausimų duomens apie mokinių interesus“ ir ja remdamasis, pasakoja, ką labiausiai skaito Lenkijos moksleiviai, kokios jų skaitymo kryptys ir polinkiai¹³. Vadinasi, būta žmonių, kurie sekė užsienio pedagogų darbus šioje srityje ir tuos metodus, kuriais ten studijuojamas vaikų skaitymas.

Akcentuojant vaikų skaitymo tyrimų teorinę ir praktinę reikšmę, nu-

⁸ Brazdžionis B. Lietuvių vaikų literatūra.— „Žiburėlis“, 1943, Nr. 17, p. 265.

⁹ Raginis V. [Biržiška V.] Dėl vaikų literatūros.— „Mokykla ir gyvenimas“, 1921, Nr. 5, p. 12—16.

¹⁰ Vasiliauskas M. Lietuvių kalbos pradžios mokslo metodika. Siauliai, „Kultūros“ b-vė, [1924]. 160 p.

M. Vasiliauskas, kaip galima spręsti, pasinaudojo G. Trošino tyrinėjimu «Психология детского чтения», išspausdintu žurnale «Народное образование» 1903 m. G. Trošino mėginimai nustatyti ir klasifikuoti vaikų-skaitytojų tipus vertintini kaip svarbūs, bet savo pagrindu nesekmingi ir dirbtiniai. Taigi, M. Vasiliauskas be kritiško požiūrio panaudojo G. Trošino sudarytą vaikų-skaitytojų tipų lentelę.

¹¹ „Žvaigždutė“, 1929, Nr. 2, p. 46—47; Nr. 3, p. 72—73.

¹² Banevičius M. Vaikų knygos propaganda užsienyje.— „Vairas“, 1930, Nr. 2, p. 470—476.

¹³ Lazersonas V. Mokyklos reforma ir mokinių interesai.— „Mokykla ir visuomenė“, 1933, Nr. 1, p. 3—8.

rodomi ir metodai bei būdai skaitymui tyrinėti. Pabrėžiami stebėjimų, pasikalbėjimų, rašomųjų darbų, anketų bei statistikos būdai¹⁴.

Plačiausiai propaguojamas vaikų skaitymo tyrimo būdas buvo anketos. J. Geniušas rašė, kad kiekvienoje mokykloje turi būti sudaromos vaikų skaitymo anketos¹⁵. Čia autorius nurodo, kokie, jo manymu, pagrindiniai klausimai galėtų būti pateikiami tose anketose¹⁶. Be to, norint gauti atsakymus iš pačių skaitytojų-vaikų, rekomenduojamos anketos, skirtos vaikams. Pavyzdžiui, V. Ruzgo paruoštame „Bibliotekoms vadovėlyje“ pateikiama pavyzdinė anketa vaikų skaitymui ir vaikų literatūrai tirti¹⁷. Pažymėtina „Vyturio“ žurnale paskelbta anketa vaikams¹⁸. Rekomenduojami vaikų skaitymui pažinti taip pat mokinių skaitymo užrašai, namų darbai, rašinėliai ir kt.¹⁹ J. Žiugžda siūlė rašomuosius darbus, pavyzdžiui, tokiomis temomis, kaip „Mano istoriniai ir literatūriniai įspūdžiai“²⁰. Kiti patarė duoti vaikams rašinėlius tema „Kuri knyga man labiausiai patiko“ ir pateikė pavyzdinį tokio rašinėlio planą²¹. Kaip matome, keliami ir apibūdinami gana įvairūs vaikų skaitymo tyrimo būdai. Tokiais tyrimais norėta išsiaiškinti daugelį užklasinio vaikų skaitymo klausimų, bei pirmiausia suvokti vaikų skaitymo interesus, t. y. psichofiziologines bei visuomenines jų atsiradimo bei vystymosi sąlygas ir veiksnius; tam tikro turinio, tematikos, žanrų, rūšies literatūros pomėgį; literatūros suvokimo ypatybes ir specifiką ir apskritai skaitymo psichologiją.

Vaikų-skaitytojų tyrimuose būta mėginimų sužinoti, ar vaikai mėgsta apskritai skaityti ir kokio intensyvumo yra tas interesas. Pavyzdžiui, Lietuvos bibliotekinių draugijos anketoje²² buvo pateikti klausimai (5 ir 7) apie bibliotekų skaitytojų ir jų perskaitytų knygų skaičių. Pedagogas V. Ruzgo anketoje taip pat klausiama: „Ar mėgsti skaityti knygas? Jei nemėgsti, tai kodėl“²³. Tačiau vaikų skaitymo intereso sąvoka gilesnio teorinio aptarimo tuo laiku nesusilaukė.

Lietuvių pedagogų, daugiausia J. Norkaus, J. Geniušo ir kitų, pastangomis kiek daugiau buvo nagrinėti skaitymo intereso kilimo ir formavimosi klausimai. Tai daryta, remiantis kai kuriomis užsienio psichologų koncepcijomis apie vaikų interesus skaitymui. Antai pedagoginiuose žurnaluose buvo išdėstytos austrų psychologės bei pedagogės S. Biuler²⁴, JAV psichologo ir pedagogo L. Termeno²⁵, Tarybų Sąjungos pedagogų bei rašytojų²⁶ ir kitų autorių pažiūros į vaikų-skaitytojų interesus.

¹⁴ Baltikauskas J. Mokinių skaitymas namie.—„Tautos mokykla“, 1936, Nr. 11, p. 271—272; Ruzgas V. Bibliotekoms vadovėlis, K., 1937, p. 70—71.

¹⁵ Geniušas J. Radio pašnekesiai su mokytojais ir tėvais. K., 1930, p. 136—137.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ruzgas V. Bibliotekoms vadovėlis, p. 71—72.

¹⁸ „Vyturis“, 1938, Nr. 9, p. 2 (virš.).

¹⁹ Norkus J. Mokinių skaitymo užrašai.—„Svietimo darbas“, 1928, Nr. 4, p. 361—367. Autorius siūlo patiems vaikams tam tikrose kortelėse susirašyti savo įspūdžius apie perskaitytas knygas. Vyresniųjų skyrių bei klasių mokiniams siūlomi anotacijų bei referatų pobūdžio užrašai.

²⁰ Žiugžda J. Mokinių kontaktas su literatūra.—„Mokykla ir visuomenė“, 1934, Nr. 7/9, p. 260—269.

²¹ Siciūnas J. Mokinių skaitymo namie kontroliavimas. — „Tautos mokykla“, 1936, Nr. 19, p. 462—463.

²² „Bibliografijos žinios“, 1932, Nr. 6, p. 273.

²³ Ruzgas V. Bibliotekoms vadovėlis, p. 71.

²⁴ Maldeikis P. Pasakų įtaka vaikams.—„Mokykla ir visuomenė“, 1937, Nr. 7/8, p. 160—164.

²⁵ Norkus J. Mokinių interesų ir skaitymų derinimas su amžiumi.—„Mokykla ir gyvenimas“, 1937, Nr. 10, p. 367—369.

²⁶ Mindlinas E. Kaip vaizduojasi ateitį sovietų vaikai.—„Mūsų jaunimas“, 1939, Nr. 5, p. 68—70.

S. Biuler vaikų interesus (jų tarpe ir skaitymo interesus) laikė nulėmtais biologinių dėsningumų ir nekintamais bei būdingais tam tikram vaiko amžiui. L. Termenas, teikdamas išskirtinį prigimtinių ypatybių vaidmenį interesams, iš esmės nuvertino socialinės aplinkos bei santykių svarbą. Tuo reiškėsi minėtų autorių teorijų vienpusiškumas. Pažangiojoje lietuvių pedagoginėje spaudoje buvo diskutuojama dėl L. Termeno pateiktos vaikų skaitymo interesų schemas²⁷. Pažymėdamas, jog L. Termeno teiginiai apie psichofiziologinių amžiaus ypatybių reikšmę verti dėmesio ir naudingi suvokti vaikų interesams, J. Norkus nesutinka su L. Termeno absoliutiniu prigimtinių ypatybių vaidmeniu, su jo daromu vaikų skirstymu į atitinkamas protinių sugebėjimų grupes²⁸. Kadangi, L. Termeno nuomone, žemesniųjų visuomenės sluoksnių vaikai savaime atsilikę ir priskirtini prie mažiau gabesniųjų ir netgi atsilikėlių grupės, tai ir jų švietimui bei lavinimui reikia skirti mažiau dėmesio. „Jo [L. Termeno.— G. R.] išvados,— teisingai pažymi J. Norkus,— [..] buvo naudingos aukštesiems visuomenės sluoksniams, suinteresuotiems sutrumpinti mokslo laiką, sumažinti išlaidas mokymui. Taigi, šitokia teorija mūsų sąlygomis nepriimtina, ja negalime naudotis, vadovaudami mokinių skaitymams. Daugelis mūsų krašto [t. y. Lietuvos.— G. R.],— rašo toliau autorius,— vaikų tampa „atsilikėliais“ ne dėl negabumų, bet dėl darbo, socialinės tėvų buklės ir kitų priežasčių“²⁹. Todėl, nustatant vaikų interesų vienos ar kitos tematikos, turinio, žanro kūriniams, kaip teisingai yra pastebėjęs J. Norkus, „negali būti vienodo mato visų kraštų ir visų socialinių sluoksnių vaikams“³⁰. Socialinės santvarkos ir socialinių santykių poveikį vaikų skaitymo interesams J. Norkus parodo, lygindamas JAV ir Tarybų Sąjungos vaikų skaitymą. Aplinkos lemiamą vaidmenį taip pat yra pabrėžęs J. Geniušas, nurodydamas, kad aplinka gali būti mokytojo priešas arba draugas³¹. Minėtus J. Norkaus ir J. Geniušo sprendimus apie vaikų interesus (jų tarpe ir skaitymo) formavimosi veiksnius reikia laikyti teisingais.

Tarybiniai psychologai, pripažindami vaiko amžiaus psichofiziologinių ypatybių reikšmę, pabrėžia epochos ir laiko, socialinės aplinkos poveikį. Skaitytojų interesus,— rašo T. Polozova,— „sąlygoja psichofiziologinės amžiaus ypatybės ir socialiniai, istoriniai būdingieji laiko bruožai“³².

Visas vaikų skaitymą formuojančių veiksnių kompleksas, pradedant psichofiziologiniais ir baigiant socialinės aplinkos (plačiąja prasme) reiškiniais, veikia labai sudėtingai ir specifiškai. Kiekvienas vaiko amžius, jo psichofiziologinio vystymosi tarpsnis turi savo tipiškus ypatumus, tipiškus santykius su tikrove, su žmonėmis ir pačiu savimi, taigi, ir tipiškus skaitymo interesus. Kai kuriais atvejais, kaip yra pastebėjusi žinoma pedagogė M. Rybnikova, vaikų amžiaus ypatybių poveikis skaitymui gali

²⁷ Norkus J. Mokinių interesų ir skaitymų derinimas su amžiumi.— „Mokykla ir gyvenimas“, 1937, Nr. 10, p. 367—369.

²⁸ L. Termenas yra vadinamosios „protinių sugebėjimų“ teorijos autorius, padaręs didelį poveikį, kuriant Jungtinėse Amerikos Valstijose specialias mokyklas gabiesiems (žr. Педагогический словарь. Т. 2, М., 1960, с. 468).

²⁹ Norkus J. Mokinių interesų ir skaitymų derinimas su amžiumi.— „Mokykla ir gyvenimas“, 1937, Nr. 10, p. 367—369.

³⁰ Ten pat.

Kaip pavyko nustatyti, savo polemikoje su L. Termenu J. Norkus bus panaudojęs tarybinių tyrinėtojų medžiagą, rėmėsis jų argumentacija. [Зр. Левин Ф. Теория Бинз-Термена о детском чтении.— «Детская литература», 1937, № 8, с. 39—42].

³¹ J. G. [Geniušas J.] Auklėjimas ir aplinka.— „Mokykla ir gyvenimas“, 1931, Nr. 7/8, p. 304—308.

³² Полозова Т. О единстве эстетических и педагогических требований к художественной литературе для детей.— В кн.: Книга ведет в жизнь. М., 1964, с. 62.

būti dargi didesnis, negu socialinės ar klasinės aplinkos³³. Tačiau psichofiziologinių veiksmų suabsoliutinimas paneigia galimumą formuoti vaiko skaitymą. Jis iškreipia vaikų, kaip skaitytojų, interesus, nes neatšizvelgia į visų veiksmų kompleksą, ir pirmiausia socialinio gyvenimo veiksmus. Tiktai visas kompleksas leidžia teisingai, įvairiapusiškai suvokti vaikų skaitymą. Pavyzdžiui, psichologijoje (tiek buržuazinėje, tiek ir tarybinėje) pripažinta, kad įvairių tautų ir įvairių socialinių sluoksnių vaikai domisi nuotykių literatūra, ir tai susiję su jų psichofiziologinio vystymosi ypatybėmis. Tačiau socialinio gyvenimo bei aplinkos veiksniai nulemia minėto domėjimosi kokybinį, principinį skirtumą.

Buržuazijos valdymo meto lietuvių pedagogų darbuose vaikų skaitymo tyrimuose socialinio gyvenimo reiškiniių ir santykių įtaka, formuojant užklasinį vaikų skaitymą, užėmė palyginti nežymią anketų klausimų dalį³⁴, o kai kuriose (pavyzdžiui J. Geniušo) iš viso tokių klausimų nebuvo, nors jais, kaip matėme anksčiau, buvo domėtasi, jie buvo svarstyti.

Tyrinėjant vaikų skaitymą, lietuvių pedagogus domino vaikų pažiūros į skaitomų knygų tematiką, žanrą ir pan. Norėta išsiaiškinti, kokios tematikos kūrinius vaikai labiausiai mėgsta skaityti³⁵, kaip jie žiūri į vieno ar kito literatūros žanro kūrinių, ypač eileraščius ir netgi publicistinius straipsnius³⁶, teiraujamasi vaikų nuomonės apie atskirus lietuvių ir užsienio rašytojus bei jų kūrinius³⁷. Anketose bei mokinių namų rašiniams pateikiami klausimai lieti taip pat ir kitus užklasinio skaitymo pedagogikos bei psichologijos klausimus, pavyzdžiui, vaikų pažiūrą į kūrinių herojus, į kūrinių didaktinį elementą, į jų nuotaiką ir pan³⁸. Skaitymo psichologija ypač domėjosi J. Geniušas.

Vadinasi, surinktoji tyrimų medžiaga būtų galėjusi duoti akstiną svarbioms teorinėms bei praktinėms užklasinio vaikų skaitymo išvadoms. Tačiau mokyklų bei bibliotekų praktikoje vaikų, kaip skaitytojų, interesų

³³ Рыбникова М. Избранные труды. М., 1958, с. 554.

³⁴ V. Ruzgo sudarytoje anketoje klausžiama apie tėvų užsiėmimą, norima sužinoti, iš kur gaunamos knygos, ar lankoma biblioteka (Ruzgas V. Bibliotekoms vadovėlis, p. 71—72).

³⁵ V. Ruzgo parengtoje anketoje yra tokių klausimų: „Kokias knygas labiausiai mėgsti skaityti ir kodėl (pavyzdžiui, pasakas, gamtos aprašymus, istoriją)? (Ten pat). „Vyturio“ žurnalo anketoje klausžiama: „Kokio turinio knygos labiausiai patinka: [...] geografijos, iš savo krašto, iš svetimų kraštų, istorijos, technikos, žymių žmonių gyvenimų, jų nuotykių ir panašiai?"; „Ar labiau patinka iš vaikų gyvenimo, ar iš suaugusių, ar iš gamtos gyvenimo (gyvulių, paukščių), ar vis tiek apie ką rašoma?“ („Vyturys“, 1938, Nr. 9, p. 2, virš.).

³⁶ J. Geniušas anketoje reikalauja išsiaiškinti: „Kuris literatūros žanras labiausiai vaikų mėgiamas: lyrika, epas ar drama?“ (Geniušas J. Radio pašnekesiai su mokytojais ir tėvais, p. 136—137). Buvo teiraujamasi: „Ar skaitai vaikų laikraščius? Išvardink, kurie ir kodėl labiausiai patinka“; „Ar mėgsti skaityti eileraščius, jei nemėgsti, tai kodėl?“ (Ruzgas V. Bibliotekoms vadovėlis, p. 71—72).

³⁷ V. Ruzgo anketoje yra toks klausimas: „Kurios lietuvių rašytojų knygos labiausiai patinka?"; „Kurio svetimųjų kraštų rašytojo knygos labiausiai patinka?“ (Ruzgas V. Bibliotekoms vadovėlis, p. 71—72).

³⁸ „Kurie literatūriniai herojai ir kurie jų darbai ir žygiai labiausiai patiko vaikams?"; „Kuri nuotaika literatūroje labiausiai lietuvių vaikų mėgiama?"; „Kaip veikia vaikus moralumo elementas literatūroje?“— klausžiama J. Geniušo anketoje (Geniušas J. Radio pašnekesiai su mokytojais ir tėvais, p. 136—137). J. Siciūno pateiktame pavyzdiniame rašinieli plane siūloma atsakyti: „Kuris aprašytasis asmuo [...] labiausiai patiko?"; „Kodėl jis (ji) man patiko?"; „Ko galiu iš jo pasimokyti?“ (Siciūnas J. Mokinių skaitymo namie kontroliavimas.— „Tautos mokykla“, 1936, Nr. 19, p. 462—463).

J. Norkus nurodo, jog, darant skaitymo užrašus, reikia atsakyti į klausimą: „Kuris knygoje aprašytas veikėjas labiausiai patiko?“ (Norkus J. Mokinių skaitymo užrašai.— „Svietimo darbas“, 1928, Nr. 4, p. 361—367).

tyrinėjimas ir jo rezultatų skelbimas buvo apleistas. Praktiškai taikyti įvairius jo metodus ir būdus tesiėmė atskiri pedagogai savo iniciatyva. J. Geniušo kvietimas anketinius tyrimus apdoroti ir jų rezultatus siųsti spaudai liko beveik be atgarsio, išskyrus vieno kito mokytojo prisiųstą tyrimų medžiagą³⁹. Nebuvo paskelbta jokios medžiagos ir apie atsakymus į „Vyturio“ žurnalo anketos klausimus, nors, matyt, vaikų atsakymų ir buvo gauta. Užklausinio vaikų skaitymo kiekybės anketinių tyrimų duomenis susumavo tiksliai leidinys „Lietuvos bibliotekos 1932 metais“⁴⁰. Kiek daugiau tyrimo duomenų skelbė V. Ruzgas, pats naudojęs anketos metodą, bei kai kurie kiti mokytojai, naudoję pasikalbėjimų, rašomųjų darbų ir kitus būdus⁴¹.

Buržuazijai valdant, nebuvo tokios įstaigos, kuri būtų rinkusi ir apibendrinusi praktinių tyrimų duomenis. Visa tai leidžia teigti, kad vaikų, kaip skaitytojų, tyrimas neturėjo didesnio užmojo, nebuvo sistemingas ar organizuotas. Bet tas teorinis ir tam tikru mastu praktinis vaikų-skaitytojų tyrinėjimo palikimas, sukauptas iki 1940 m., svarbus tarybinei lietuvių pedagogikai ir bibliotekininkystei. Iš šio palikimo perimami kai kurie tų tyrinėjimų metodų principai bei elementai ir panaudojami šių dienų bibliotekinėje-pedagoginėje praktikoje.

Vilniaus Valst. universitetas
Bibliotekininkystės katedra

Iteikta
1966 m. birželio mėn.

ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКИХ ИНТЕРЕСОВ ДЕТЕЙ В ЛИТВЕ

Г. РАГУОТЕНЕ

Резюме

Среди проблем внеклассного чтения детей, которыми занимались досоветская литовская педагогика и библиотековедение, была также проблема изучения читателей. В статье, основанной на материалах периода буржуазного господства в Литве (1919—1940 гг.), освещены основные мероприятия по изучению читательских интересов детей в Литве с конца XIX века до 1940 года.

Изучением читательских интересов, в том числе и у детей, литовские педагоги и просветители стали заниматься еще в конце XIX века, в связи с ростом национально-освободительного движения с поднимаемыми и решаемыми им вопросами создания национальной культуры, литературы, просвещения. Еще в 1894 году в журнале «Varpas» («Колокол») писатель и педагог П. Машётас один из первых подчеркивает значение для учителей и писателей знания интересов читателей-детей. Насколько можно судить по его статьям, П. Машётасу, видимо, были известны труды русских педагогов, библиографов и просветителей (К. Ушинского, Н. Рубакина и др.), собранный ими материал исследований о чтении и интересах читателей.

³⁹ Pagal J. Geniušo anketos klausimus medžiagą surinko, pvz., mokytojas A. Adomaitis“ (žr. „Mokykla ir gyvenimas“, 1935, Nr. 6/7, p. 266—269).

⁴⁰ Ružanovas A. Lietuvos bibliotekos 1932 metais (Anketos duomenys). K., 1934, p. 26.

⁴¹ Zr. Ruzgas V. K. M. S. Dr. Vinco Kudirkos skaityklos 1936 m. anketa.— „Bibliografijos žinios“, 1937, Nr. 2, p. 88—89; Bičiūnas V. Ką skaito mūsų vaikai?— „Tautos mokykla“, 1939, Nr. 24, p. 52—555.

Определенную заинтересованность в знании интересов чтения детей поощряли также литовские газеты и специальные издания конца XIX — начала XX веков, издававшиеся за границей, в частности, в Соединенных Штатах Америки.

Таким образом, еще до начала периода буржуазной власти в Литве, т. е. до 1919 года, литовской педагогикой и библиотековедением было осознано значение знания интересов чтения детей, а также были приняты усилия осветить методы их изучения (беседы, анкеты, опрос). Имели место попытки применить отдельные формы для изучения детского чтения на практике. Например, педагог М. Григонис в 1913 году с помощью специальной анкеты изучал чтение своих учеников.

В буржуазной Литве изучение интересов детского чтения получило новый смысл и значение, что вытекало из новых задач обучения — воспитания детей. Уже в 1921 году библиограф В. Биржишка подчеркивал значение изучения читательских интересов. Педагог М. Василюскас в учебнике «Методика литовского языка в начальной школе» приводит таблицу читательских типов, составленную русским психологом Г. Трошиным. Детские журналы практикуют анкетирование своих читателей. В печати публикуются материалы об изучении детского чтения, проводимого за границей (в Германии, Польше, США, СССР). В статьях не только подчеркивается теоретическое и практическое значение изучения детского чтения, но и освещаются виды изучения чтения, методика проведения наблюдений, индивидуальных и групповых бесед, письменных работ анкетирования и использования статистики. Наиболее пропагандируемым явилось изучение читательских интересов детей посредством анкет. Анкеты составляли и публиковали педагоги И. Генюшас, В. Рузгас и др.

В годы буржуазной власти в Литве практической работой по изучению детского чтения занимались только отдельные педагоги, а поэтому эта работа не получила более широкого размаха и не образовала системы. Отсутствовали учреждения, которые занимались бы накоплением и обобщением этих изучений, а также публикацией их результатов. Все же то теоретическое, а в определенной степени и практическое наследство в области изучения детского чтения, которое было накоплено до 1940 года, заслуживает внимания. Литовской советской педагогикой и библиотековедением из этого наследства перенимаются некоторые элементы и принципы методов исследования и используются в современной библиотечно-педагогической практике.
